

прашањето кога можел класичниот, предимно музикален, акцент да премине во динамичен. Сигурни докази за ваков вид акцент наоѓа во крајот на 4. в. кога Григориј од Назијанза составува химни во метар заснован на динамичниот акцент. Но траги од ваков акцент се среќаваат и порано, во христијанските химни од крајот на 2. и почетокот на 3. в.

Во првиот додаток, за изговорот на грчкиот во Англија дава краток историјат, почнувајќи до 13. в., за тоа кога и како биле изговарани грчките гласови и каков е сегашниот грчки акцент не само во Англија, ами и во другите земји, каде што се изучува грчкиот. Забележува дека дури и во земјите во кои мајчиниот јазик има музикален систем на акцентуација (срп.-хрв., норв.), грчкиот акцент е сепак динамичен и не се води сметка за квантитетот. Авторот сознава дека е многу тешко денеска да се препорачува било кој вид акцентирање на грчкиот, но исто така нагласува дека би било жалосно да не се знаат најхарактеристичните прти на грчкиот. Ако со усвојувањето на класичниот грчки изговор се учи и акцентот како составен дел на грчките зборови, се надева дека и овој ќе се доближи повеќе до класичниот грчки акцент.

*

Книгата избобилува со факти не само од потесната област на проблематиката што се третира овде, ами содржи и голем број интересни реалии од најразлични јазици. Сето богатство на овие факти е усмерено на една практична цел: да се усвои правилниот изговор и што побласкиот акцент на класичниот грчки. Излагањето низ целата книга се одликува со строга одмереност и точност на изразите. Чувството на мерка е присутно на секоја страница. Така како што е замислена и написана, оваа книга претставува убаво раководство на кое нема што да му се забележи и уште помалу што да му се додаде. Заедно со *Vox Latina* оваа книга може топло да им се препорача на студентите по класична филологија и на наставниците по класичните јазици. Иако е наменета главно за англискиот читател, би било корисно таа да се преведе и на некој од југо словенските јазици.

П. Хр. Илиевски, Скопје.

IZVRSTAN BIBLIOGRAFSKI REPERTORIJ HRVATSKIH LATINISTA

ŠIME JURIĆ: *Opera scriptorum Latinorum natione Croatarum usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita, tom. I, Index alphabeticus, fasc. 1 — 3* (I dio iz zbirke: *Iugoslaviae scriptores Latini recentioris aetatis*), Institutum historicum Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium, Zagrabiae MCMLXVIII.

Jurićeva je knjiga nastala kao znanstveni priručnik izvora za *Rječnik našega novovjekovnog latiniteta*, što ga u konačnoj redakciji M. Kostrenčića, V. Gortana i Z. Herkova priprema Savjet triju akademija u Zagrebu, Ljubljani i Beogradu.

Prvi put u našoj književnoj povijesti imamo pred sobom cjelokupan popis svih izdanja hrvatskih latinista, objavljenih u nas ili u inozemstvu od početka tiskarstva do god. 1848. Izrađena prema najsvremenijim načelima literature ove vrste, Jurićeva je bibliografija znanstveno pouzdana i bogata novim otkrićima. Na 683 stranice i u 4003 bibliografske jedinice u njoj se abecednim redom prikazuju pisci i anonimna djela ne samo iz lijepe književnosti, u svoj razgranatosti rodova i tematike, nego i vrlo obilno stvaralaštvo s područja filozofske, teološke, pravne književnosti i drugih društvenih znanosti, vrlo mnogo iz prirodnih i primijenjenih znanosti, pa priručnici i upute iz trgovine, gospodarstva, vojništva, zatim popisi disertacija, ispitnih radnja i sl. Da je ovakvo djelo značajan događaj za nauku o književnosti i za našu kulturu u cjelini, s radošću će potvrditi

svaki onaj koji se u radu oko hrvatskih latinista i uopće stare hrvatske književnosti mora kretati u šumi nedovoljno provjerenih ili teško provjerljivih podataka.

Na stranicama ove bibliografije okupljeni su, prvi put dosada, svi hrvatski pisci latinisti: ne samo iz područja „uže Hrvatske“ i Dalmacije, Slavonije, Rijeke i Istre, Bosne i Hercegovine, nego i bunjevački, gradišćanski i moravski Hrvati. Tako su *membra disiecta* matičnoga debila hrvatskog naroda i njegove književnosti smještene u književnopovijesni i nacionalni kontekst, kojemu jedino i pripadaju, zajedno s brojnim našim latinistima koji su manji ili veći dio života proveli u stranim zemljama Evrope. Značajniji latinisti nisu se, dakako, ni dosad u našim priručnicima i studijama izuzimali iz sklopa hrvatske književnosti, ali im je ovdje Jurić dodao desetke manjih ili nepoznatih ili manje poznatih, s provjerenim ispravcima ili konkretnijim podacima u imenima autora i naslovima djela. I neka ravnoteža, rekao bih, ovim je općim pregledom uspostavljena između sjevernohrvatskih i južnohrvatskih latinista, bar u kvantitativnom pogledu: jer južnohrvatski su nekako po tradiciji bili više registrirani, više obrađivani.

Krupnim Jurićevim propustom smatram što u bibliografiji nema kotorskih pjesnika Ludovika Paskalića (Paschale, Pasquali) i Ivana Bolice (Bona de Boliris, bolje: Bolicis) iz 16. stoljeća. Uostalom, da Appendini i nije proglasio — s pravom! — Paskalića najboljim latinskim pjesnikom među onima „što su ih u 16. st. dali gradovi Dalmacije“, izostavljanje njegove značajne zbirke *Carmina* (Mleci 1551) ili, u estetskom smislu manje vrijedne, Bolićine *Descriptio Ascrivienis urbis* (objavio je S. Razzi na koncu svog djela *La storia di Raugia, Lucca 1595*) — nema opravdanja, jer se Jurić, sasvim prirodno, ne ravna prema estetskim kriterijima. Zbog toga je također čudno što su u bibliografiji izostali, na primjer, i latinisti iz kotorskih obitelji Bizanti i Buća. Spomenut ću samo neke: od Bizantija — pjesnika Iliju Tripuna (15/16. st.), epistologa Tripuna (15/16. st.) i njegova sinovca, pjesnika Luku (16. st.); od Buća — teološke pisce Dominika i brata mu Vinka (kraj 15. i pol. 16. st.), teološkog pisca Mauricija (16. st.). Ovakve ti propusti? Da u bibliografiji na str. 415 nema uputnice *Pascalis, Ludovicus v, Paschale, Ludovik*, što se očito tiče Paskalića, i da na str. 513 uz Razzija nema opaske u zagradi: *Pag. 171 — 183: Descriptio Ascrivienis urbis per d. Ioannem Bonam de Boliris*, gotovo bih pomislio da sastavljač knjige Paskalića, Bolicu i druge kotorske latiniste ne ubraja u hrvatske latiniste!

Inače, sa zadovoljstvom ističem da Jurićeva bibliografija upravo vrvi novim imenima, djelima i izdanjima, koji se prvi put registriraju u našoj književnoj povijesti. Primjera radi navodim: inkunabule Jakova Dragača (*Instrumentum citationis contra urbem Coloniam*), F. Lucijana Gundulića (*Baptistinus*), Luke Tolentića (*Litterae indulgentiales anni jubilaei 1480*), djela Vinka Kalafatića, Mihovila Obratkovića, Pavla Rittera-Vitezovića, Mihalja Šiloboda-Bolšića, Josipa Taispergara, Antuna Vrančića. Ugrađen je, dakle, u ovu bibliografiju dugogodišnji rad autora koji izvrsno poznaje domaće knjižnice i kataloge, uz kataloge i specijalna djela strane i domaće literature. Upravo je srasla s ovim djelom i zamjerna filološka inventivnost Jurićeva: u povezivanju činjenica, u prepoznavanju i dešifriranju hrvatskih pisaca iz raznolikih latinskih oblika ili čak različitih imena ili nadimaka jedne osobe, u razrešavanju inicijala autora.

Kapitalnom vrijednosti Jurićeve bibliografije smatram uključivanje svih domaćih i pogotovu stranih zbornika (poezije i proze), koji imaju više autora, i djela stranog autora pojedinca, u kojima su prilozi hrvatskih latinista. Tu je sadržan plodan i za našu i svjetsku znanost neocjenjivo vrijedan Jurićev istraživački rad, nastao ili iz direktna uvida u ta djela ili na temelju kataloga i brojne sekundarne literature koju je konzultirao i uspoređio.

Ravan je tome, po metodi i rezultatima i dosljedan Jurićev napor da navede sve prijevode, potekle iz pera hrvatskih latinista s bilo kojeg starog

ili njima suvremenog jezika. Nadalje, u istom metodološkom sklopu, precizna bibliografska obradba svih antičkih i suvremenih pisaca kojima je naš latinist napisao uvod, komentare i sl. U sve tri skupine (originalnoj književnoj ili znanstvenoj, prevodilačkoj i kritičko-komentatorskoj) imena se naših autora, često u izdanjima teško prepoznatljivih, funkcionalnim sistemom uputnica svode na jedno mjesto, pod natuknicu s hrvatskim oblikom imena.

Vrijedan je komentara podnaslov knjige: *Bibliographiae fundamenta*. A koja bibliografija ovakve vrste ne predstavlja samo *fundamenta*?! Jurić, uistinu, u latinski pisanom predgovoru (na str. 5) ističe poteškoće što su se javljale uz ovaj prvi znanstveni popis hrvatskih latinista. Spominje, nadalje, na str. 6 kako zbog kratkoće vremena u nekim zagrebačkim i drugim knjižnicama nije mogao, iako je htio sve osobno kontrolirati, nego je poneke podatke prenio samo na temelju njihovih kataloga. Navodi, zatim, neke pisce koji su djelovali izvan Hrvatske, a nužno ih je temeljitije ispitati (npr. Franciscus Niger, Iulius Camillus Delminius, Iuvenus Caelius Calanus Dalmata i dr.).

Moglo bi se još primijetiti da u nadasve zanimljivim i za našu kulturnu povijest dragocjenim skupinama disertacija i ispitnih radnja (pod naslovima *Asserta*, *Assertiones*, *Materia tentaminis*, *Positiones*, *Propositiones*, *Tentamen*) nisu davane uputnice od imena disertanata odnosno profesora. Također su (koliko sam informiran: zbog ograničenosti novčanih sredstava za ovu bibliografiju) samo u izboru ušle neke publikacije, npr. različiti crkveni *Ordines*, *Directoria*, *Schematismi*, školske *Classificationes*, koji za izradbu spomenutog *Rječnika našega novovjekovnog latinizeta* ne sadržavaju mnogo građe.

Nema sumnje da će se pregledanjem brojnih manjih knjižnica u nas, osobito samostanskih, otkriti još poneko izdanje kojega ovdje nema. Unatoč bogatu repertoaru djela, iz kojih je Jurić crpio građu i naveo ih na str. 8 — 16 uvoda (*Notae compendiariae fontium* i *Index bibliothecarum*), može se pretpostaviti da se određen broj izdanja hrvatskih latinista nalazi u nekim velikim stranim knjižnicama, pogotovu onih zemalja koje nemaju svojih tiskanih nacionalnih bibliografija: u prvom redu u nizu talijanskih, različitim srednjoevropskima (npr. austrijskim, češkim i dr.), pa nekim nje-mačkim i sjevernoevropskim knjižnicama.

Uzme li se sve u obzir, podnaslov *Bibliographiae fundamenta* bio bi opravdan. On govori ipak više o skromnosti autorovoj nego o nužnosti isticanja. Kamo sreće da svi naši bibliografi očituju toliko skrupulozne akribije kako to Jurić čini i u uvodu i u tekstu svoga djela!

Ponosom i zadovoljstvom ispunjava čitaoca ova bibliografija. Ponos zato što nas ponovo i očitije uvjerava koliko su bogato i u visokoj kvaliteti, u svim stoljećima, djela hrvatskih latinista bila proširena po cijeloj Evropi. Zadovoljstvom stoga što nam je Jurić akribičnom prezentacijom sjelokupnog tiskanog materijala omogućio da u mnogom pogledu s pretpostavaka stupimo na tlo egzaktno dokumentiranosti. Ne bi trebalo ni isticati koliko je ova knjiga višestruko poticajna: kako za stvaranje sigurnijih sintetičkih zaključaka o radu pojedinih hrvatskih latinista, regija ili epoha u razvoju hrvatskog latinizma, tako i još više za dalja istraživanja biografska, književnopovijesna u širem smislu i tekstološka. Osobito će komparativna istraživanja ovim znanstvenim priručnikom dobiti širi zamah, odnosilo se to na staru hrvatsku književnost u cjelini ili na sistematičnije ispitivanje uzajamnih veza hrvatskih latinista s Talijanima, Mađarima, Nijemcima, s Poljacima, Francuzima i dr.

Ovaj repertorij nije samo poticaj za dalje zaključke, nego i još jedan uvjerljiv dokaz o tome koliko su Hrvati *primali* od Evrope, ali podjednako i o tome koliko su nesumnjivih vrednota *ugradili* u opću riznicu evropske kulture.

Vladimir Vratović, Zagreb